

Piaskowski, Jerzy

"Studia z dziejów górnictwa i hutnictwa", Tom I, pod red. Jana Pazdura, Wrocław 1957 : [recenzja]

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 2/4, 725-728

1957

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

daktor z całym rozmysłem — w myśl swej zasady parataksy — dalsze monografie tak ugrupował, aby nie rozdziły genetycznych zespołów. Tak nauka arabska, córka bizantyńskiej, omówiona jest między nauką ludów Ameryki przedkolumbijskiej a nauką Indii i Chin. Po Chinach dopiero mowa o nauce bizantyńskiej, której poświęcono stanowczo za mało miejsca (12 stron); nauce hebrajskiej, córce arabskiej i raczej epizodycznej, przyznano 14 stron.

Całość zamyka obszerny wykład o nauce średniowiecza łacińskiego; długi okres przedottoński (wiek V—XI), istotnie ubogi w dzieła z nauk ścisłych, zbywa ten wykład ogólnikami, aby tym szerzej traktować promieniowanie arabizującego renesansu na Zachód romański (równocześnie promieniuje odrodzenie bizantyńskie na Wschód i Italię), genezę i rozwój scholastyki i nauki scholastyczne, kolejno wyparte po upadku Konstantynopola (1453 r.) przez naukę bizantyńską i odrodzoną naukę grecko-rzymską.

Taka jest treść tego bogatego, imponującego dzieła, z którą zapewne każdy pracownik naukowy zapragnie się zapoznać po to, aby wiele zeń skorzystać.

R. Gansiniec

Studia z dziejów górnictwa i hutnictwa. Tom I pod redakcją Jana Pazdura. Zakład imienia Ossolińskich, wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, Wrocław 1957, s. 530.

Instytut Historii Kultury Materialnej PAN rozpoczął wydawanie nowej serii „*Studia i Materiały z Historii Kultury Materialnej*”. Serię otwiera pierwszy tom *Studiów z dziejów górnictwa i hutnictwa*. Ze względu na dużą wartość wydawnictwa dla dalszych prac nad historią techniki tom ten wymaga dokładniejszego omówienia.

W krótkim i treściwym *Słowie wstępnym* Jan Pazdur przeprowadza wnikliwą ocenę obecnego stanu badań nad rozwojem górnictwa i hutnictwa podając wytyczne dalszych prac. Na pierwszy plan redaktor tomu wysunął konieczność współpracy specjalistów wielu dziedzin oraz potrzebę jak najbardziej dokładnego zbadania wszystkich źródeł.

W pierwszej części tomu podsumowano dotychczasowe publikacje dotyczące górnictwa i hutnictwa w Polsce. Znajdujemy tam prace Andrzeja Zbierskiego: *Stan badań nad historią górnictwa i hutnictwa w Polsce wczesnośredniowiecznej*, Benedykta Zientary: *Stan badań nad historią polskiego hutnictwa żelaza w okresie rozkwitu i schyłku feudalizmu*, Danuty Molendy: *Stan badań nad historią górnictwa i hutnictwa metali nieżelaznych w Polsce feudalnej*, Antoniny Keckowej: *Przegląd literatury dotyczącej dziejów górnictwa soli w Polsce*, Jana Pazdura: *Stan badań nad dziejami górnictwa i hutnictwa w Polsce w okresie rozwoju kapitalizmu* i Jerzego Jarosa: *Stan badań nad historią górnictwa i hutnictwa na ziemiach polskich w latach 1870—1945*.

W opracowaniach tych wyczerpująco zestawiono źródła pisane do omawianych zagadnień, podsumowując dotychczasowe osiągnięcia. Wydaje się, że korzystniej było wszystkie artykuły dotyczące hutnictwa żelaza połączyć w jedną pracę, gdyż w ten sposób można byłoby uniknąć powtarzania niektórych źródeł.

Część druga *Studia i materiały* rozpoczyna się obszerną pracą Tadeusza Dziekońskiego *O zastosowaniu pokładoznawstwa i metaloznawstwa przy badaniu historii technologii miedzi i brązu*. Treść tej interesującej pracy znacznie przekracza zakres podany w tytule. Autor opierając się na dawnych źródłach pisanych (Biringuccio, Agricola, Schlütter) oraz na analogiach etnograficznych opisuje rudy miedzi i sposoby ich przetwarzania. Dalej przedstawiono występowanie rud miedzi na ziemiach Polski, poświęcając także wiele miejsca odlewnictwu stopów miedzi, a w szczególności wykonywaniu bransolet. Następnie omówione zostały pokrótce dotychczasowe badania metaloznawcze starożytnych ozdób ze stopów miedzi. Szkoda, że przedstawione mikrografie struktur stopów wykonane zostały na zglądach metalograficznych przygotowanych bardzo niestarannie.

W zakończeniu znajdujemy jak najbardziej słuszną propozycję normalizacji badań dawnych wyrobów metalowych ze stopów miedzi; artykuł zyskałby wiele, gdyby autor na podstawie swego niewątpliwie poważnego doświadczenia w tych pracach przedstawił konkretniej własny projekt zakresu i metodyki badań.

W wyjątkowo obszernej — bo liczącej ponad 110 stron — pracy *Studia i materiały do historii starożytnego i wczesnośredniowiecznego hutnictwa żelaza w Polsce* Lechosław Rauhut zestawił liczne materiały archeologiczne znalezione na ziemiach dawnej Polski, począwszy od okresu halsztackiego, ilustrując je fotografiami i rysunkami. Bardzo cennym uzupełnieniem są załączone mapy, w których oznaczono miejsca znalezienia pieców hutniczych i żużla oraz miejscowości o nazwach wiążących się z technologią górniczo-hutniczą.

Szkoda tylko, że autor nie posiadając odpowiedniego przygotowania próbował w wielu przypadkach wnikać w procesy technologiczne opierając się — wbrew swym zastrzeżeniom — jak najbardziej bezkrytycznie na pracach nie-metalurgów, jak P. Weiershausen, A. Rieth, K. Kapitańczyk i inni. Skutkiem tego w pracy spotykamy często poglądy sprzeczne z podstawowymi wiadomościami z zakresu metalurgii i metaloznawstwa, a wypowiedzane w sposób dość autorytatywny. Żałować należy, że Redakcja „Studiów“ nie dopilnowała, aby praca została przed opublikowaniem zaopiniowana przez metalurga-specjalistę w zakresie historii techniki. Zaniedbanie to przyczyniło się do rozpowszechniania błędnych poglądów w naszym piśmiennictwie naukowym.

Ciekawym przyczynkiem do dziejów polskiego solnictwa jest praca Jadwigi Turskiej *Inwentarz żup samborskich z 1558 roku*, do której załączony został łaciński tekst inwentarza, zniszczonego w 1944 r.

J. Pazdur w *Materiałach do dziejów hutnictwa żelaza w Polsce w XVIII wieku* zestawił wyniki zachowanych lustracji, inwentarzy, rachunków i kwitów, pochodzących głównie z Zagłębia Staropolskiego. Znajdujemy tam m.in. także opis budynków fabrycznych oraz urzędzeń. Materiały te po odpowiednim opracowaniu odegrają niewątpliwie poważną rolę dla historii polskiego hutnictwa w XVIII wieku.

Dużą wartość posiada także artykuł Mieczysława Radwana *Świadectwo Pawła Bolesława Podczaszyńskiego o stanie techniki hutnictwa i górnictwa żelaznego w Zagłębiu Staropolskim z r. 1842*. Autor opracował nie opublikowane dotychczas notatki Podczaszyńskiego zachowane w Muzeum Świętokrzy-

skim w Kielcach. Zawierają one m.in. szkice pieców hutniczych i odlewniczych (z wymiarami) oraz dokładny opis wydobywania rudy i procesów technologicznych.

J. Jaros w pracy *Położenie załogi kopalni „Król“ w Chorzowie od połowy XIX wieku do roku 1918* analizuje pochodzenie i liczbę załogi, płace (w porównaniu z minimalnym kosztem utrzymania rodziny) oraz warunki pracy. W zakończeniu autor przedstawił kształtowanie się świadomości klasowej robotników w walce o zapewnienie lepszych warunków bytowych.

W ostatniej części tomu zestawiono materiały archiwalne dotyczące górnictwa i hutnictwa znajdujące się w Archiwum Głównym Akt Dawnych w Warszawie (Kazimierz Konarski i Jerzy Senkowski) oraz w wojewódzkich archiwach państwowych w Katowicach (J. Jaros), w Kielcach i Radomiu (J. Pazdur), we Wrocławiu (Andrzej Dereń) oraz w Szczecinie (Alfred Wielopolski).

Tom zawiera streszczenia prac w języku rosyjskim i angielskim. Poważnym i prowadzącym do nieporozumień błędem było używanie angielskiego słowa „foundry“ (odlewnia, odlewnictwo) zamiast „metallurgy“ (hutnictwo).

Przechodząc do ogólnego omówienia charakteru *Studiów* trzeba wyrazić dezycję, aby Redakcja uzgodniła tematykę i zakres publikowanych prac z innymi wydawnictwami o podobnym charakterze, a w szczególności z „Kwartalnikiem Historii Nauki i Techniki“, „Studiami i Materiałami z Dziejów Nauki Polskiej“ oraz z różnymi wydawnictwami Instytutu Historii Kultury Materialnej.

Należałoby się także zastanowić nad objęciem przez *Studia* całego rozwoju górnictwa i hutnictwa, a nie tylko okresu „od wczesnego średniowiecza do początków kapitalizmu“, jak przewiduje Redakcja. Zresztą praca L. Rauhuta obejmuje także okresy wcześniejsze, a prace J. Jarosa — późniejsze.

Publikacja niektórych prac budzi zastrzeżenia. Nie wydaje się więc celowe drukowanie artykułów omawiających dotychczasowy stan badań, którym w omawianym tomie poświęcono aż 116 stron. Prace takie, jakkolwiek bardzo ważne — szczególnie dla naukowców rozpoczynających studia nad danym zagadnieniem — nie wnoszą nic nowego do nauki i nie mogą stanowić nawet materiału dyskusyjnego. Powinny one być bez wątplenia prowadzone przez Instytut Historii Kultury Materialnej, lecz wystarczy, gdy znajdują się one w archiwum Instytutu z tym, że wiadomość o ich opracowaniu zostanie opublikowana.

To samo dotyczy publikacji zestawień materiałów archiwalnych oraz materiałów nie opracowanych, gdyż materiały powinny być publikowane dopiero po odpowiednim opracowaniu.

Redakcja *Studiów* powinna także zwrócić uwagę, aby prace autorów nie były powtarzane — np. w omawianym tomie artykuł B. Zientary stosunkowo niewiele odbiega od wstępu do jego książki *Dzieje małopolskiego hutnictwa żelaznego, XIV—XVII w.*¹ Wydaje się, że takie zjawiska nie powinny mieć miejsca w naszej publicystyce naukowej.

¹ Warszawa 1954.

Należy dalej przyjąć jako obowiązującą zasadę, aby prace archeologów i historyków dotyczące technologii były przeglądane przez techników-specjalistów w tej dziedzinie, a prace techników — przez archeologów i historyków, zajmujących się historią technologii. W ten sposób będzie można uniknąć błędów, niedopuszczalnych w tak poważnym wydawnictwie, jakim są *Studia*.

Streszczenia prac w językach obcych powinny być dokładnie przejrzane i poprawione przez autorów.

Więcej uwagi należy także poświęcić opracowaniu redakcyjnemu pracy. Tekst powinien wiązać się ściśle z tematem z pominięciem zbędnych lub powtarzających się sformułowań, nic nie wnoszących ogólników itp. Warunki te nie zawsze były spełnione w pracach tomu.

Wydaje się ponadto, że należałoby przejść na system odnośników z literatury, stosowany od dawna z powodzeniem w naukach technicznych na całym świecie. System ten polega na umieszczeniu źródeł na końcu pracy, przy czym każda praca wymieniona jest tylko raz. W publikacjach historycznych autorzy lubują się w przypisach i często jedna pozycja literatury powtarzana jest wielokrotnie; np. L. Rauhut powołuje się w swym artykule na jedną książkę Weiershausena *Vorgeschichtliche Eisenhütten Deutschlands* aż 37 razy.

Byłoby również korzystne, aby *Studia* ukazywały się częściej, np. dwa razy do roku, przy czym objętość pojedynczego tomu mogłaby być mniejsza.

Wydawanie *Studiów* przyczyni się niewątpliwie do znacznego postępu prac nad historią górnictwa i hutnictwa w Polsce. Należy życzyć Redakcji usunięcia pewnych niedociągnięć, jakie znalazły się w pierwszym tomie oraz dalszego rozwoju.

J. Piaskowski

Z dziejów starożytnej metalurgii na ziemiach Polski Południowej, praca zbiorowa pod redakcją mgra inż. J. Marcinkowskiego, Stowarzyszenie Naukowo-Techniczne Odlewników Polskich, zarządy oddziałów: Krakowskiego i Nowohuckiego, 1956, s. 56, rys. 53, tabl. (w tekście) 4.

Książeczka ta nie powinna ująć uwagi jako pierwsza jaskółka, zapowiadająca nawiązanie stałej współpracy pomiędzy archeologami i odlewnikami.

W dniu 24 września 1956 r. odbyło się z inicjatywy krakowskiego i nowohuckiego oddziału Stowarzyszenia Odlewników Polskich pierwsze spotkanie archeologów i odlewników, połączone z wyjazdem w teren i zapoznaniem się z perspektywą badań nad zabytkami odlewnictwa w okolicach Krakowa, a szczególnie na terenach dookoła Nowej Huty¹. Materiały spotkania zostały ogłoszone drukiem.

Broszura składa się z trzech części. W części pierwszej *Krótki zarys rozwoju społeczeństw pierwotnych i starożytnych na ziemiach polskich* dr S. Buratyńskiego z Muzeum Archeologicznego w Krakowie odtworzona jest prelekcja wygłoszona na tle zgromadzonych w Muzeum okazów dawnej kultury ma-

¹ Por. sprawozdania z konferencji w nrze 1/57 „Kwartalnika“ (s. 198) oraz w „Przeglądzie Odlewnictwa“, r. 1956, s. 353.